

Joris Ivens, de dwarse filmer uit Nijmegen

Op 18 november 1898 ziet een van de belangrijkste filmmakers van Nederland, Joris Ivens, het levenslicht in Nijmegen. Zijn vader is fotograaf Kees Ivens en de jonge Joris (toen nog George geheten) groeit dus op tussen camera's en films. Zijn eerste filmpje maakt hij dan ook op zeer jonge leeftijd. In 1912 om precies te zijn. Het is een onvervalste cowboy-film die de toepasselijke naam *De Wigwam* krijgt. Alle leden van het gezin Ivens spelen een rol. Het zou de enige film van Ivens worden die in Nijmegen is opgenomen.

Na de middelbare school vertrekt Joris Ivens naar Rotterdam om daar economie te studeren. Dat lijkt een verstandige keuze, maar Joris kan blijkbaar zijn draai niet vinden tussen de economen, want in 1921 stapt hij over naar een studie fototechniek in Berlijn. Wanneer hij die met succes heeft afgerond komt hij weer terug naar Nederland om zijn eerste echte film te maken getiteld *De Brug*. Op 5 mei 1928 gaat hij in première in Amsterdam en de filmcritici zowel in Nederland als ver daar buiten zijn laaiend enthousiast. *De Brug* is een stomme film van elf minuten die gaat over de werking van een treinhefbrug in Rotterdam. Het geheel is zo kunstig gefilmd en gemonteerd dat de critici het zien als een kunstfilm. Een derde genre

naast de speelfilm en de documentaire.

Zijn naam als cineast is gevestigd en hij krijgt de ene opdracht na de andere. Zo mag hij in 1931 de allereerste Nederlandse geluidsfilm registreren. Het is een bedrijfsfilm voor Philips. In deze begintijd wordt hij ook politiek steeds actiever. Hij wil zijn invloed als filmmaker aanwenden om de wereld te verbeteren. Hij is onder meer gecharmeerd door het sovjetcommunisme. In 1931 wordt hij lid van de communistische partij en hij zal decennia lang de zegeningen van de socialistische revolutie in beeld brengen.

Terugkijkend kun je zeggen dat Joris Ivens bevlogen en naïef het avontuur instapte. De Sovjet-Unie kreunde onder de gesel van Stalin die toen al miljoenen levens op zijn geweten had. Het Koninkrijk der Nederlanden erkende de bolsjewistische republiek niet eens officieel. Joris Ivens maakt verschillende films die heel kundig in elkaar zitten, maar die pure propaganda zijn voor het sovjetregime. Hij deinst er niet voor terug om zelf dwangarbeid te gebruiken bij het maken van deze films. De dwangarbeiders zou hij later wel eens als 'onkruid' betiteld hebben. De Nederlandse pers reageert afkeurend.

Andere films van zijn hand, waarin het geromantiseerde beeld van de trotse arbeider voorop staat, worden positiever onvangen, zoals een documentaire over de Zuiderzeewerken. Zijn liefde voor de Sovjet-Unie betekende tegelijkertijd een breuk met zijn ouders en familie in Nijmegen. Hij vindt zijn opvoeding maar bourgeois.

Vanaf 1936 werkt Ivens in de Verenigde Staten aan antifascistische films. Samen met Ernest Hemingway maakt hij *Spanish Earth* over de Spaanse Burgeroorlog. Later produceert hij ook nog *The 400 million* opgenomen in China. Onder de omstandigheden van de Tweede Wereldoorlog gedijt Ivens goed. Als overtuigd antifascist maakt hij in opdracht van het Amerikaanse leger propagandafilms tegen het Derde Rijk en tegen Japan. Dat hij zo positief was over de Sovjet-Unie was ineens geen probleem meer, vordertje Stalin was immers een belangrijke bondgenoot van de geallieerden.

Wanneer de oorlog voorbij is, verspeelt Ivens echter snel alle krediet in Nederland door een film te maken met de titel *Indonesia Calling*. In deze documentaire neemt hij het op voor de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging. De kwestie Nederlands-Indië ligt heel gevoelig en het maken van een anti-Nederlandse film terwijl het Nederlandse leger verwickeld is in de strijd tegen Soekarno, wordt gezien als weinig minder dan landverraad. Maar de idealist Ivens laat zich niet weerhouden. Hij heeft ondertussen vrienden over de hele wereld en kan ook zonder Nederlandse steun verder werken. Van 1947 tot 1957 woont hij dan ook in Oost-Europa. Hij maakt veel propagandafilms voor het communistische Oost-Duitsland en andere Oost-Europese volksdemocratieën. Maar ook elders in de wereld helpt hij de blijde boodschap van de revolutie te verkondigen. Zoals in Cuba en in het China van Mao.

Tijdens de oorlog maakte hij in opdracht van het Amerikaanse leger anti-Duitse films, nu fabriceert hij anti-Amerikaanse films over de Vietnamoorlog. In 1976 is hij eindelijk klaar met een twaalfdelige serie waaraan hij vier jaar lang werkte samen met zijn (vierde) vrouw Marceline Loridan. De serie handelt

over het leven in China tijdens de Culturele Revolutie. De film wordt in veel landen uitgebracht en ook getoond op televisie. Die belangstelling was echter vooral te danken aan het feit dat China in deze periode zeer gesloten is. Filmbeelden uit de Volksrepubliek zijn zeer schaars en dus in trek. Veel kijkers nemen het Ivens (terecht) kwalijk dat hij een kritiekloze lofzang maakt op de Culturele Revolutie. De massa-executies, werkkampen, onderdrukking en hongersnood die miljoenen slachtoffers maken komen niet aan bod. Het zal nog duren tot de jaren tachtig voordat hij, op zijn oude dag, ook de schaduwzijden van de socialistische systemen erkent.

In 1957 verhuist hij naar Parijs waar hij de rest van zijn leven zal blijven wonen. In datzelfde jaar wint hij de Gouden Palm in Cannes. Ook in de communistische wereld blijft hij populair en zo wint hij in 1967 in Moskou de Leninprijs voor Wetenschap en Cultuur. Ondertussen is er al weer enige toenadering tussen Nederland en Ivens. Toch duurt het nog tot de jaren tachtig voordat hij werkelijk gerehabiliteerd wordt door minister van Cultuur Brinkman. In 1988 tenslotte wordt hij uitgeroepen tot ereburger van Nijmegen en een paar maanden later ontvangt hij een lintje van koningin Beatrix. Zo kreeg hij nadat hij over de hele wereld prijzen en medailles ontvangen had dan toch ook de erkenning die hij verdiende in zijn eigen geliefde Nederland. Een paar maanden voor zijn dood.